

NOBLE
EDUCATION
PUBLISHER

PKP

PUBLIC
KNOWLEDGE
PROJECT

OJS

OPEN
JOURNAL
SYSTEMS

Buddho Journal

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (ONLINE)

The Application of the Four Bases of Social Solidarity (Saṅgahavatthu) in Promoting Political Participation

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง

Author & Corresponding Author*

1. Nongluk Phanthanaphruet

นางลักษณ์ พันธุ์ธนะพฤต

2. Phra Yordkom Chainirattisai*

พระยอดคม ชัยนิริติศัย

Affiliation:

1. Mahamakut Buddhist University, Thailand.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Email: phanthanaphruet.non@mbu.ac.th

2. Mahamakut Buddhist University, Thailand.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Email: phrayordkom.ch@gmail.com

Article history:

Received: 16/01/2025, Revised: 12/03/2025,

Accepted: 25/03/2025, Available online: 21/04/2025

How to Cite:

Phanthanaphruet, N. & Chainirattisai, P. (2025). The Application of the Four Bases of Social Solidarity (Saṅgahavatthu) in Promoting Political Participation. *Buddho*, 4(2), 34-47.

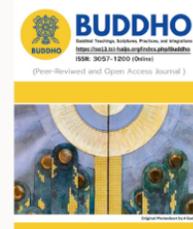

BUDDHO

Buddhist Teachings, Scriptures, Practices, and Integrations

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (Online)

Original Reserch Articles

The Application of the Four Bases of Social Solidarity (Saṅgahavatthu) in Promoting Political Participation

Nongluk Phanthanaphruet & Phra Yordkom Chainirattisai*

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง

นงลักษณ์ พันธุ์ธนะพฤต & พระยอดคม ชัยนิรัตติสัย*

Abstract

This research aims to explore how the Four Bases of Social Solidarity (Saṅgahavatthu)—namely, generosity (dāna), kind speech (piyavācā), beneficial conduct (atthacariyā), and impartiality (samānattatā)—can be applied to promote political participation within a democratic society. The study focuses on the roles of leaders, communities, and civil society in fostering mutual understanding, trust, and collaboration. Employing a qualitative research methodology, including in-depth interviews and content analysis, the findings indicate that the systematic application of the Four Bases of Social Solidarity can effectively enhance political participation. This is achieved by reducing conflict, encouraging constructive communication, and cultivating a sustainable culture of cooperation. The study offers policy-oriented recommendations and contributes to the development of theoretical and practical frameworks to strengthen participatory political culture in Thai democracy.

Keywords: Saṅgahavatthu, Political Participation, Democracy, Buddhist Philosophy, Social Development

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทานะ ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในสังคมประชาธิปไตย โดยเน้นบทบาทของผู้นำ ชุมชน และภาคประชาชน ในการสร้างความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความร่วมมือระหว่างกัน งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 อย่างเป็นระบบสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยช่วยลดความขัดแย้ง เพิ่มการสื่อสารที่สร้างสรรค์ และสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือที่ยั่งยืน งานวิจัยนี้จึงเสนอแนวทางเชิงนโยบายและการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่เข้มแข็งและมีคุณภาพในระบอบประชาธิปไตยไทย

คำสำคัญ: หลักสังคหวัตถุ, การมีส่วนร่วมทางการเมือง, ประชาธิปไตย, พุทธปรัชญา, การพัฒนาสังคม

บทนำ

ในสังคมประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนถือเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาและรักษาความมั่นคงของระบบการเมือง เนื่องจากเป็นกลไกที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทในการตัดสินใจ นำเสนอความคิดเห็น และตรวจสอบการดำเนินงานของภาครัฐ (Dahl, 1989) อย่างไรก็ตาม ในหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย ยังคงพบปัญหาความไม่แยแสทางการเมือง ความไม่ไว้วางใจในระบบ และการมีส่วนร่วมที่จำกัด (สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า, 2564) ในด้านแนวคิดทางพุทธศาสนา หลัก สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทานะ (การให้), ปิยวาจา (วาจาไพเราะ), อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์), และสมานัตตตา (การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย) เป็นหลักธรรมที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลและกลมเกลียวระหว่างบุคคลในสังคม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2547) หลักธรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่มีบทบาทในระดับบุคคลเท่านั้น แต่ยังสามารถประยุกต์ใช้ในมิติของสังคมและการเมือง โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน

แม้จะมีการศึกษาที่กล่าวถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมและจริยธรรมทางการเมืองอยู่บ้าง (Sivaraksa, 1992; Chanyapate & Santikaro, 2005) แม้จะมีการศึกษาที่กล่าวถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมและจริยธรรมทางการเมืองอยู่บ้าง งานวิจัยเหล่านี้มักเน้นไปที่การสร้างจิตสำนึกทางจริยธรรม การส่งเสริมความยุติธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตัวอย่างเช่น ส.ศิริรักษ์ (Sivaraksa, 1992) ได้

เสนอแนวคิดเรื่อง "Engaged Buddhism" หรือพุทธศาสนาเชิงพัฒนา ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของพุทธศาสนิกชนในการจัดความอยู่ดีธรรมทางสังคม โดยใช้หลักเมตตา กรุณา และขันติธรรมเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงสังคม

ในทำนองเดียวกัน พุทธศาสนิกชน ได้เสนอแนวคิด "ธรรมาธิปไตย" ซึ่งหมายถึงการปกครองโดยธรรม โดยมุ่งเน้นความสำคัญของคุณธรรมในการบริหารบ้านเมืองและสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสังฆธรรม (Buddhadasa Bhikkhu, 2005) แนวคิดนี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมของกลุ่มพุทธศาสนาเชิงพัฒนาในประเทศไทย งานวิจัยของ สุรีย์ สุขะนิรินทร์ (2558) ได้ศึกษาการใช้หลักทศพิธราชธรรมและหลักธรรมในพระพุทธานุภาพเพื่อส่งเสริมความโปร่งใสในการบริหารจัดการภาครัฐ พบว่าการยึดหลักธรรมทางพุทธศาสนาสามารถเสริมสร้างความตระหนักรู้ทางจริยธรรมและเพิ่มความไว้วางใจของประชาชนต่อกลไกรัฐได้อย่างมีนัยสำคัญ ในระดับนานาชาติ Queen (2000) ได้วิเคราะห์พุทธศาสนากับการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยชี้ให้เห็นว่าหลักธรรมในพระพุทธานุภาพสามารถกลายเป็นพลังขับเคลื่อนทางการเมืองและสังคมได้ เมื่อถูกนำไปประยุกต์ใช้ผ่านการมีส่วนร่วมของพลเมืองที่มีจิตสำนึกในศีลธรรมและสันติภาพ

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเหล่านี้ส่วนใหญ่เน้นที่หลักธรรมทั่วไปหรือหลักธรรมเชิงกว้าง เช่น เมตตา กรุณา หรือ อริยสัจ 4 และยังไม่มีการศึกษาที่ลึกลงถึงบทบาทของ สังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันในสังคม และมีศักยภาพสูงในการนำมาใช้สร้างพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบยั่งยืน โดยเฉพาะในสังคมที่เผชิญกับปัญหาความแตกแยก ความไม่ไว้วางใจ และการแยกขั้วทางความคิด ช่องว่างนี้จึงเปิดโอกาสสำหรับการวิจัยเชิงประยุกต์ที่สามารถแปลงหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ให้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ และร่วมมือกันอย่างแท้จริง แต่การศึกษาเฉพาะเจาะจงที่วิเคราะห์บทบาทของสังคหวัตถุ 4 ในบริบทของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการวิจัยเชิงประยุกต์ที่เชื่อมโยงแนวคิดเชิงพุทธกับการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมในสังคมร่วมสมัย ช่องว่างนี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการศึกษาที่บูรณาการหลักธรรมพุทธศาสนาเข้ากับมิติทางสังคมการเมืองอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น การวิจัยนี้จึงมีเป้าหมายในการสำรวจและวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยมุ่งหวังจะเสนอกรอบแนวคิดและแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประชาธิปไตยที่มีความยั่งยืนและมีรากฐานจากคุณค่าทางจริยธรรม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

หลักสังคหัตถุ 4 ในพระพุทธศาสนา

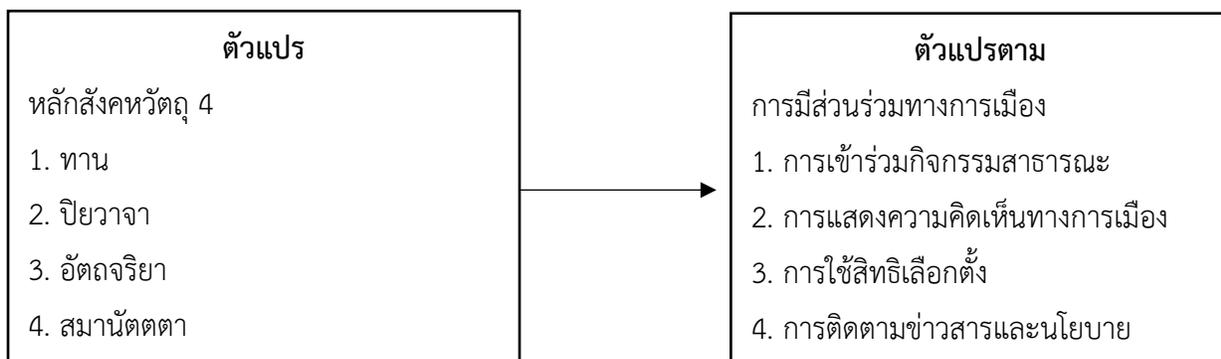
หลักสังคหัตถุ 4 (Saṅgahavatthu) คือชุดของหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความสามัคคี ความเข้าใจ และความร่วมมือระหว่างบุคคลในทุกระดับของสังคม อันประกอบด้วย 1) ทาน (การให้), 2) ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ), 3) อตถจริยา (การกระทำที่เป็นประโยชน์), และ 4) สมานัตตตา (การวางตนเสมอต้นเสมอปลายและเข้าใจผู้อื่น) (พระธรรมปิฎก, 2550)

ทาน ไม่เพียงแต่หมายถึงการให้สิ่งของทางวัตถุเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการให้ความรู้ ให้โอกาส และแบ่งปันสิ่งที่เป็นประโยชน์เพื่อสาธารณะ ซึ่งแสดงถึงความเสียสละและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ในแง่ของสังคมศาสตร์ ทานสามารถเทียบเคียงได้กับ “ทุนทางสังคม” (social capital) ที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจและการสนับสนุนซึ่งกันและกันในชุมชน (Putnam, 2000) ปิยวาจา เป็นหลักธรรมที่เน้นการใช้วาจาที่สุภาพ มีเมตตา และสร้างสรรค์ ซึ่งไม่เพียงแต่ลดความขัดแย้ง แต่ยังส่งเสริมการสื่อสารที่เปิดกว้างและเคารพซึ่งกันและกันในสังคม แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดทางประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับการพูดอย่างเสรีบนพื้นฐานของความเคารพในศักดิ์ศรีของผู้อื่น (Habermas, 1984) อตถจริยา คือการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ ซึ่งแสดงออกถึงการมีจิตอาสาและพร้อมช่วยเหลือสังคม โดยในทางปฏิบัติ อตถจริยามีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของภาวะผู้นำและการบริหารจัดการที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตน สมานัตตตา เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงการมีความเสมอภาค เข้าอกเข้าใจ และเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมประชาธิปไตยและวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม หลักธรรมข้อนี้ยังสามารถเชื่อมโยงกับหลักการ "Empathy-based Leadership" ที่ให้ความสำคัญกับการเข้าใจมุมมองของผู้อื่นเพื่อการตัดสินใจอย่างเป็นธรรมและครอบคลุม (Goleman, Boyatzis, & McKee, 2013) พระธรรมปิฎก (ปยุตโต) ได้อธิบายว่า สังคหัตถุ 4 เปรียบเสมือนกลไกของ “การดึงดูใจ” หรือ “การรวมหมู่” ที่ก่อให้เกิดความผูกพัน ความร่วมมือ และความไว้นื้อเชื่อใจ ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาองค์กร หน่วยงาน และแม้กระทั่งรัฐ (พระธรรมปิฎก, 2550) การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ในบริบทของการเมืองจึงสามารถมองเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการทางจริยธรรมที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนและสร้างสรรค์ในสังคม

หลักพุทธธรรมกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

หลักพุทธธรรมมิได้เป็นเพียงแนวทางในการพัฒนาจิตใจส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังสามารถขยายบทบาทไปสู่การสร้างจิตสำนึกทางสังคมและการเมืองได้อย่างลึกซึ้ง นักวิชาการจำนวนมากได้เสนอว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีศักยภาพในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมสาธารณะและทางการเมือง โดยเฉพาะในมิติของ จริยธรรมทางการเมือง ความยุติธรรมทางสังคม และการสร้างความสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วม (Sivaraksa, 1992; Queen, 2000) หนึ่งในแนวคิดสำคัญคือ “พุทธศาสนาเชิงพัฒนา” (Engaged Buddhism) ที่นำเสนอโดย สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (Sivaraksa, 1992) ซึ่งมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนไม่เพียงแต่ปฏิบัติธรรมเพื่อพ้นทุกข์ส่วนตน แต่ยังต้องมีบทบาทในการส่งเสริมความยุติธรรม สันติภาพ และสิทธิมนุษยชน ผ่านหลักธรรม เช่น เมตตา กรุณา สติ และอุเบกขา ซึ่งเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตอย่างมีจริยธรรม และสามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองได้อย่างสร้างสรรค์ ในทัศนะของ Queen (2000) แนวคิดพุทธศาสนาเชิงพัฒนาเป็นการปรับเปลี่ยนบทบาทของศาสนาให้เข้ากับยุคสมัย โดยไม่ละทิ้งหลักธรรมดั้งเดิม แต่กลับนำมาประยุกต์ใช้กับปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น ความเหลื่อมล้ำทางสังคม การทุจริต และความรุนแรงเชิงอำนาจ ซึ่งเป็นรากฐานของปัญหาทางการเมือง ในบริบทของประเทศไทย งานของ สุริย์ สุขะนิรินทร์ (2558) ชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการรัฐอย่างมีจริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ซึ่งต้องอาศัย “ความไว้วางใจ” และ “จิตสำนึกทางพลเมือง” ที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมหลักเมตตา สมานฉันท์ และความเสียสละเพื่อส่วนรวม การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมจึงมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในบริบทของศาสนาหรือการปฏิบัติธรรมเท่านั้น หากแต่สามารถกลายเป็นกรอบแนวคิดที่เสริมสร้าง ความตื่นรู้ทางสังคม (social consciousness) และสนับสนุนการมีส่วนร่วมอย่างรับผิดชอบในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะในระดับจิตสำนึกและวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

จากการสังเคราะห์ทฤษฎี สามารถกำหนดสมมติฐานการวิจัยได้ดังนี้

1. หลักสังคหวัตถุ 4 มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน
2. ความไว้วางใจทางสังคมและจิตสำนึกสาธารณะ ทำหน้าที่เป็นตัวแปรสื่อกลาง (mediating variables) ระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทานะ ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในสังคมประชาธิปไตย

วิธีการวิจัย

ประเภทของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและข้อมูลเชิงสถิติที่สามารถนำมาวิเคราะห์ร่วมกันในการอธิบายบทบาทของหลักสังคหวัตถุ 4 ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 15 คน ได้แก่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ นักวิชาการ และนักกิจกรรมทางสังคม ที่มีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวข้องกับหลักธรรมพุทธศาสนาและการมีส่วนร่วมทางการเมือง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก และแบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในกิจกรรมสาธารณะเพื่อยืนยันพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักธรรม

1. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย
- 1) ศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักสังคหวัตถุ 4 และการมีส่วนร่วมทางการเมือง
- 2) สร้างและตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัยโดยผู้เชี่ยวชาญ (CVI)

- 3) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม
- 4) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)
- 5) สังเคราะห์ผลการวิจัยและเขียนรายงาน

การรวบรวมข้อมูล

สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยการนัดหมายและพูดคุยแบบ Face-to-Face และออนไลน์ ใช้วิธีการบันทึกเสียง ถอดเทป และจัดทำ Transcript เพื่อใช้ในการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงอุปนัย (Inductive Content Analysis) โดยจัดกลุ่มประเด็น และตีความตามหลักทฤษฎี

ผลการวิจัย

การศึกษานี้ได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 15 คน ซึ่งประกอบด้วยพระสงฆ์ นักวิชาการ ผู้นำชุมชน และนักกิจกรรมทางสังคม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงอุปนัย พบประเด็นสำคัญที่สะท้อนถึง การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการส่งเสริม การมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้ 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. ทาน (การให้) กับการสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการเมือง ผู้ให้ข้อมูลหลายคนกล่าวว่า "การให้" ในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ได้จำกัดเพียงทรัพย์สิน แต่อาจรวมถึงการให้ข้อมูลข่าวสาร การให้พื้นที่แสดงออก และการสนับสนุนเชิงจิตใจ เช่น การช่วยเหลือในการจัดเวทีพูดคุยหรือให้คำปรึกษาแก่ประชาชน ส่งผลให้ผู้คนรู้สึกถึงคุณค่าและอยากเข้ามามีส่วนร่วม

2. ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) กับการลดความขัดแย้งทางการเมือง หลายคนกล่าวถึงความสำคัญของการใช้ถ้อยคำสร้างสรรค์ที่เอื้อต่อการสื่อสาร เช่น การใช้วาจาธรรมเชิงสมานฉันท์ ความเคารพในความเห็นต่าง และการโน้มน้าวด้วยความอ่อนโยน ทำให้เกิดพื้นที่ปลอดภัยทางการสื่อสาร และลดความตึงเครียดระหว่างกลุ่มต่าง ๆ

3. อัตถจริยา (การกระทำที่เป็นประโยชน์) กับการสร้างความเชื่อมั่นต่อกระบวนการประชาธิปไตย ข้อมูลสะท้อนว่า เมื่อผู้นำชุมชนหรือนักการเมืองแสดงบทบาทเชิงรุกในกิจกรรมสาธารณะ และกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน การให้คำปรึกษาเชิงนโยบาย ฯลฯ ทำให้ประชาชนรู้สึกเชื่อมั่น และเห็นคุณค่าในการเข้าร่วมทางการเมือง

4. สมานัตตตา (การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย) กับการส่งเสริมความเท่าเทียมทางการเมือง การวางตัวที่เสมอภาคของผู้นำ เช่น การเปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายมีเสียง มีสิทธิเสนอความคิดเห็น และการไม่แบ่งแยกปฏิบัติ ได้รับการยอมรับว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งเสริมบรรยากาศการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในกลุ่มคนชายขอบหรือผู้ที่เคยถูกละเลย

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4

หลักธรรม	ประเด็นย่อยที่ค้นพบ	ตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์	ผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง
ทาน	การให้พื้นที่-ข้อมูล	แค่เปิดโอกาสให้เขาพูด คนก็อยากฟังอยากร่วมแล้ว	กระตุ้นการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง
ปิยวาจา	การพูดสื่อสารอย่างสร้างสรรค์	เราพูดให้เขารู้ว่าแม้เห็นต่างก็อยู่ร่วมกันได้	ลดความขัดแย้งและสร้างวัฒนธรรมสนทนา
อัตถจริยา	การทำเพื่อส่วนรวม	เราต้องทำให้เขาเห็นว่า การเมืองไม่ใช่แค่เรื่องเลือกตั้ง	เพิ่มความเชื่อมั่นต่อระบบการเมือง
สมานัตตตา	ความเท่าเทียม	การเปิดเวทีให้ทุกคนพูดโดยไม่ตัดสิน เป็นจุดเริ่มของการมีส่วนร่วม	สร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของในชุมชนการเมือง

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสังคหวัตถุ 4 กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง

หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน (การให้), ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ), อัตถจริยา (การกระทำที่เป็นประโยชน์) และ สมานัตตตา (การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย) ถือเป็นหลักธรรมที่เน้น การสร้างความกลมเกลียว ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่มนุษย์ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยมีความสัมพันธ์กันในหลายมิติ ดังนี้:

1. ทาน (การให้) กับการเปิดพื้นที่ทางการเมือง ทานในทางพุทธศาสนา ไม่ได้หมายถึงเพียงการให้วัตถุ แต่รวมถึง การให้โอกาส การให้ความรู้ และการให้ความเข้าใจ ซึ่งในทางการเมืองอาจแปลได้ว่า เป็นการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม ตั้งแต่การรับฟังความคิดเห็น การเปิดเวทีอภิปราย ไปจนถึงการส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลสาธารณะ (information accessibility) ผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

- ลดช่องว่างระหว่างรัฐกับประชาชน
- กระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงบทบาทของตนเองในฐานะพลเมือง

- สร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์

2. ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) กับการสร้างวัฒนธรรมการเมืองแบบสนทนา การใช้ภาษาที่ไพเราะ จริงใจ และมีเจตนาเกื้อกูลกัน เป็นหัวใจของปิยวาจา ในทางการเมือง ปิยวาจาช่วยสร้าง “วัฒนธรรมการสื่อสารแบบมีเหตุผลและเคารพซึ่งกันและกัน” ซึ่งถือเป็นพื้นฐานสำคัญของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

- ลดความตึงเครียดและความแตกแยกทางการเมือง
- ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระและปลอดภัย
- สร้างพื้นที่ของการฟังและการพูดที่เท่าเทียมกัน

3. อุตถจริยา (การกระทำที่เป็นประโยชน์) กับการแสดงบทบาททางสังคมของผู้นำ อุตถจริยา คือ การลงมือทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ซึ่งในบริบททางการเมืองหมายถึงการที่ ผู้นำหรือผู้มีบทบาททางการเมืองแสดงความรับผิดชอบด้วยการกระทำที่จริงใจและเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ มากกว่าคำพูดหรือสัญญา ผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

- สร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อระบบการเมือง
- กระตุ้นให้ประชาชนเกิดแรงบันดาลใจในการมีส่วนร่วม
- ทำให้ประชาชนเห็นว่าการมีส่วนร่วมสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมได้จริง

4. สมานัตตตา (ความเสมอภาคและความเข้าใจผู้อื่น) กับการส่งเสริมความเท่าเทียมทางการเมือง สมานัตตตาเป็นหลักธรรมที่สะท้อนถึง “การอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจและไม่ถือตัวว่าเหนือกว่าผู้อื่น” ในทางการเมือง หมายถึงการยอมรับความหลากหลาย ความแตกต่างทางความคิด และการสร้างความเท่าเทียมในสิทธิและโอกาสของทุกคน ผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

- สร้างสังคมการเมืองแบบมีส่วนร่วมที่ครอบคลุม (inclusive politics)
- ลดการแบ่งแยกหรือกีดกันกลุ่มชายขอบ
- สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของในระบอบประชาธิปไตย

หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถถูกนำมาใช้เป็นกรอบคุณธรรมเพื่อ เสริมสร้างพลเมืองที่มีจิตสำนึกประชาธิปไตย และ กระตุ้นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม ซึ่งไม่เพียงแต่ส่งผลเชิงนโยบายเท่านั้น แต่ยังส่งผลเชิงโครงสร้างสังคมในระยะยาว หากได้รับการส่งเสริมผ่านสถาบันต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เช่น การศึกษา การศาสนา การสื่อสาร และองค์กรชุมชน

การอภิปราย

ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการสำรวจแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยผลการสัมภาษณ์เชิงลึกแสดงให้เห็นว่าแต่ละหลักธรรมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในหลายมิติ ซึ่งสามารถอภิปรายผลลัพธ์ได้ตามลำดับดังนี้

1. ทาน (การให้) กับการสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการเมือง การให้ในที่นี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะวัตถุสิ่งของ แต่รวมถึง “การให้โอกาส” เช่น การเปิดเวทีสาธารณะ การให้ข้อมูลข่าวสาร และการสนับสนุนเชิงจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Hibbing & Theiss-Morse (2002) ที่ระบุว่า “การเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมเชิงรูปธรรม” เช่น การให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารหรือมีพื้นที่แสดงความคิดเห็น สามารถกระตุ้นให้ประชาชนรู้สึกมีคุณค่าและอยากมีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานของ Putnam (2000) ที่เสนอว่า การสร้างทุนทางสังคม (social capital) โดยเฉพาะในรูปของ “การแบ่งปันทรัพยากรหรือพื้นที่” ช่วยเพิ่มความไว้วางใจและความร่วมมือทางการเมืองในระดับชุมชนได้

2. ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) กับการลดความขัดแย้งทางการเมือง ปิยวาจามีบทบาทสำคัญในการสื่อสารเชิงสันติ (peaceful communication) โดยเฉพาะในบริบทการเมืองที่มีความเห็นต่างสูง ผู้ให้ข้อมูลหลายคนระบุว่า การใช้ถ้อยคำเชิงบวก สร้างสรรค์ และเคารพในความหลากหลาย สามารถลดความตึงเครียดและเปิดพื้นที่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้มากขึ้น ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานของ Habermas (1984) ที่เสนอว่า “การสื่อสารเชิงเหตุผล (communicative action)” เป็นหัวใจสำคัญของประชาธิปไตยที่ดี เพราะช่วยให้ผู้มีความคิดเห็นต่างสามารถอยู่ร่วมกันได้บนพื้นฐานของความเข้าใจและเหตุผล

3. อุตถจริยา (การกระทำที่เป็นประโยชน์) กับการสร้างความเชื่อมั่นต่อกระบวนการประชาธิปไตย ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า การที่ผู้นำชุมชนหรือนักการเมืองลงมือทำในสิ่งที่เป็ประโยชน์แก่สาธารณะ ช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน และทำให้การเมืองดูมีคุณค่าและจับต้องได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “leadership by example” ของ Burns (1978) ที่เน้นว่า ผู้นำที่สร้างแรงบันดาลใจด้วยการลงมือทำจริง จะกระตุ้นการมีส่วนร่วมของพลเมืองได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงกับงานของ Norris (2011) ซึ่งกล่าวว่า ความน่าเชื่อถือของผู้นำและสถาบันการเมืองเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

4. สมานัตตตา (การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย) กับการส่งเสริมความเท่าเทียมทางการเมือง สมานัตตตาถูกสะท้อนว่าเป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้คนรู้สึกว่ามี “ตัวตน” และ “มีเสียง” ในกระบวนการประชาธิปไตย โดยเฉพาะกลุ่มที่เคยถูกละเลยหรือชายขอบ การที่ผู้นำเปิดพื้นที่และให้โอกาสอย่างเท่าเทียม ถูกมองว่าเป็นกลไกที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างแท้จริง ประเด็นนี้ตรงกับข้อเสนอของ Young (2000) ที่ให้ความสำคัญกับ “Inclusive democracy” หรือประชาธิปไตยที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง โดยเน้นการเปิดโอกาสให้กลุ่มชายขอบมีส่วนร่วมอย่างมีศักดิ์ศรี

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 ไม่ได้เป็นเพียงหลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเท่านั้น แต่สามารถ เป็นกรอบคุณธรรมพื้นฐานที่เอื้อต่อการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (participatory political culture) โดยเฉพาะในสังคมไทยที่มีรากฐานทางพุทธศาสนา ซึ่งทำให้แนวทางดังกล่าวมีความสอดคล้องและประยุกต์ใช้ได้จริงในระดับปฏิบัติการผ่านผู้นำชุมชน องค์กรภาคประชาชน และภาคการศึกษา

สรุป

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทานะ (การให้), ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ), อัถถจริยา (การกระทำที่เป็นประโยชน์) และสมานัตตตา (การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย) ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก 15 คน พบว่า หลักธรรมทั้งสี่ข้อนี้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับพฤติกรรมและแรงจูงใจของประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับชุมชนและระดับนโยบาย ทาน ช่วยเปิดพื้นที่ทางการเมืองโดยการให้โอกาส ให้ข้อมูล และให้ความมั่นใจในการมีส่วนร่วม ปิยวาจา ช่วยลดความขัดแย้งทางการเมืองผ่านการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์และเคารพ อัถถจริยา ส่งเสริมบทบาทของผู้นำที่ทำงานเชิงประจักษ์เพื่อประโยชน์ส่วนรวม สมานัตตตา เสริมสร้างความเท่าเทียมและการมีส่วนร่วมอย่างครอบคลุม โดยเฉพาะในกลุ่มเปราะบาง ผลการวิจัยชี้ว่า หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดด้านจริยธรรมที่มีพลังในการพัฒนาการเมืองเชิงวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนความไว้วางใจ ความร่วมมือ และการยอมรับความหลากหลายอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 เข้าไปในการจัดกิจกรรมทางการเมือง เช่น เวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งความเท่าเทียมและความไว้วางใจพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้พลเมืองในโรงเรียนหรือชุมชน โดยใช้หลักสังคหวัตถุเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังจิตสำนึกประชาธิปไตย

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ส่งเสริมงานวิจัยแบบข้ามศาสตร์ที่เชื่อมโยงหลักธรรมพุทธศาสนาเข้ากับแนวคิดทางรัฐศาสตร์ จริยศาสตร์ และการศึกษาพลเมือง ควรมีการศึกษาต่อเนื่องในระดับเชิงปริมาณ เพื่อวัดผลกระทบของการนำหลักสังคหวัตถุ 4 ไปใช้ในกิจกรรมทางการเมืองอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ผู้นำชุมชนและนักการเมืองควรฝึกฝนการสื่อสารเชิงบวก (positive communication) ตามหลักปิยวาจา เพื่อลดความแตกแยกทางความคิดในสังคม ควรสร้างพื้นที่ปลอดภัย (safe space) สำหรับกลุ่มที่มีความเห็นต่าง หรือถูกกีดกันทางการเมือง โดยยึดหลักสมานัตตตตในการจัดการ

องค์ความรู้จากการศึกษา

งานวิจัยฉบับนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญในประเด็นการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับแนวคิดทางการเมือง โดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งมักถูกใช้ในบริบทครอบครัวหรือชุมชน แต่การวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า หลักธรรมดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระดับ โครงสร้างการเมือง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดย

1. ทาน ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางโอกาสในการมีส่วนร่วม
2. ปิยวาจา สร้างวัฒนธรรมการเมืองที่ให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน
3. อตถจริยา ทำให้บทบาทของผู้นำทางการเมืองมีความชัดเจนในเชิงจริยธรรม
4. สมานัตตตต เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่ครอบคลุมทุกกลุ่มในสังคม

นอกจากนี้ การศึกษายังเน้นให้เห็นถึงพลังของแนวคิดแบบพุทธในการจัดการกับความขัดแย้งทางการเมือง และเสริมสร้างความร่วมมือเชิงสันติ ซึ่งถือเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการขยายผลสู่การพัฒนาประชาธิปไตยอย่างยั่งยืนในบริบทไทย

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2547). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า. (2564). รายงานสถานการณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สุริย์ สุขะนินทร์. (2558). การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาลในระบบราชการไทย. วารสารธรรมศาสตร์, 34(2), 45–60.
- สุริย์ สุขะนินทร์. (2558). การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการบริหารจัดการภาครัฐ. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, 55(1), 85–102.
- Almond, G. A., & Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton University Press.
- Buddhadasa Bhikkhu. (2005). *Dhammic Socialism* (4th ed.). Bangkok: Suan Mokkh Publications.
- Chanyapate, C., & Santikaro. (2005). *Buddhist Social Ethics: A Comparative and Historical Approach*. Bangkok: Thai Interreligious Commission for Development.
- Dahl, R. A. (1989). *Democracy and its critics*. New Haven: Yale University Press.
- Goleman, D., Boyatzis, R., & McKee, A. (2013). *Primal Leadership: Unleashing the Power of Emotional Intelligence* (10th Anniversary ed.). Harvard Business Review Press.
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action: Reason and the Rationalization of Society* (Vol. 1). Beacon Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster.
- Queen, C. S. (2000). *Engaged Buddhism in the West*. Boston: Wisdom Publications.
- Sivaraksa, S. (1992). *Buddhism and Social Justice*. Bangkok: Sathirakoses-Nagapradipa Foundation.